

AUTORII ANTICI DESPRE DELTA DUNĂRII. ESEU DE GEOGRAFIE ISTORICĂ

Dunărea construiește de peste 10.000 de ani una dintre cele mai frumoase delte din Europa și chiar din întreaga lume. Delta Dunării este deosebit de interesantă pentru a fi studiată, atât ca evoluție cât și ca bogăție peisagistică și faunistică, chiar dacă este a doua din Europa (după cea a fluviului Volga) și a douăzeci și treia de pe Terra. Încă din antichitate, această parte a pământului românesc a constituit un obiect de studiu pentru învățații vremii. Descrierile geografice ale periegeților se refereau mai mult la linia țărmului de-a lungul căruia navigau. Neguțătorii antici se interesau mai ales de localitățile, de zonele pe lângă care treceau. Marginile deltei de la mare intrau și ele în atenția acelor care colindau nord-vestul Mării Negre. Ei erau obligați să țină seama de posibilitățile de navigație din această parte a mării pentru a se feri de pericole. Astfel, se descriu curenții și bancurile maritime, implicit și gurile Dunării.

Cele mai interesante informații despre Delta Dunării aparțin lui Ptolemeu¹, Solinus², Pliniu cel Batrân³, Arrianus⁴, Herodot⁵, unde se găsesc detalii semnificative. Vorbesc succint despre gurile Dunării: Apollonius din Rodos, Strabon, Tacit, Lucan, Statius, Valerius Flaccus, Rufius Festus Avienus, Pseudo-Scymnos, Ovidiu⁶ etc.

Studiind izvoarele scrise și cartografice antice am constatat că autorii acelor vremuri vedeau Dunărea ca având două, cinci sau șapte guri. Această diversitate de opinii a dus la numeroase discuții în ceea ce privește identificarea punctelor geografice la care se refereau datele, cu elemente existente în delta actuală. Dunărea cu două brațe este menționată de Apollonios din Rodos: "Cum Istrul are două brațe, dintre care unul se numește "cel frumos", iar celălalt a lui Ares sau a lui Arex..."⁷. Brațul numit "cel frumos" ar putea fi un braț secundar al Sulinei. Acest braț este amintit și mai târziu. Evoluția deltei a determinat ca brațul să fie colmatat. Brațul lui Ares (Arex) este, se pare, legat de legenda argonauților, cei care au plecat în căutarea lânii de aur și au ajuns și în Delta Dunării. Odată ajunși în deltă, argonauții au cerut ajutorul lui Ares, zeu de origine tracică, pentru a trece prin deltă, neștiind ce îi poate aștepta. Arcs poate sugera și caracterul brațului, greu de parcurs, cu multe pericole. Brațul lui Ares ar putea fi identificat cu brațul actual Sfântul Gheorghe. Înmulțirea informațiilor geografice a dus implicit și la cunoașterea mai de aproape a Deltei Dunării.

Izvoarele istorice menționează că Dunărea are cinci guri. Aceasta informație apare mai ales în izvoarele grecești. Herodot povestește că flota lui Darius, ajungând în Marea Neagră, a intrat pe Istru, pe care au mers timp de două zile în amonte. Apoi au construit un pod acolo unde Istrul se desparte în cinci guri (se pare că locul este Isaccea, folosit și de alte expediții): "Trecând printre stâncile Cianee, corăbiile se îndreptară spre Istru. După ce au mers cale de două zile în susul fluviului, pe mare, oamenii au construit un pod peste fluviu, acolo unde se despart gurile Istrului"⁸.

Herodot, cel care a văzut el însuși locurile pe care le descrie, spune despre Istru: "Istrul sfârșește prin a se vărsa în mare, în Pontul Euxin, după ce a străbătut toată Europa - acolo unde se află Istria,

---

¹ *Îndreptar geografic*, III, 10, 2, Ed. C. Muller.

² *Culegere de fapte memorabile*, 13, 1.

³ *Istoria naturală*, IV, 12(24), 78.

⁴ *Descrierea călătoriei în jurul Pontului Euxin*, 24, 1.

⁵ *Istorie*, IV, p.89.

⁶ Apollonios din Rodos, *Argonauticele*, IV, p.282-293; Strabon, *Geografia*, VII, 3, 15 (c.305); Tacit, *Germania*, 1, 3; Lucan, *Scolii*, III, 204; Statius, *Silvele*, V, 2, 136; Valerius Flaccus, *Argonauticele*, IV, 718; Rufius Festus Avienus, *Descrierea Pământului*; Pseudo-Scymnos, *Descrierea Pământului*, p.771; Ovidiu, *Tristele*, II, p.189.

⁷ *Scolii din Cod. Paris la Argonauticele lui Apollonius*, IV, p.306.

⁸ *Istorie*, IV, p.29; IV, 33; II, 47.

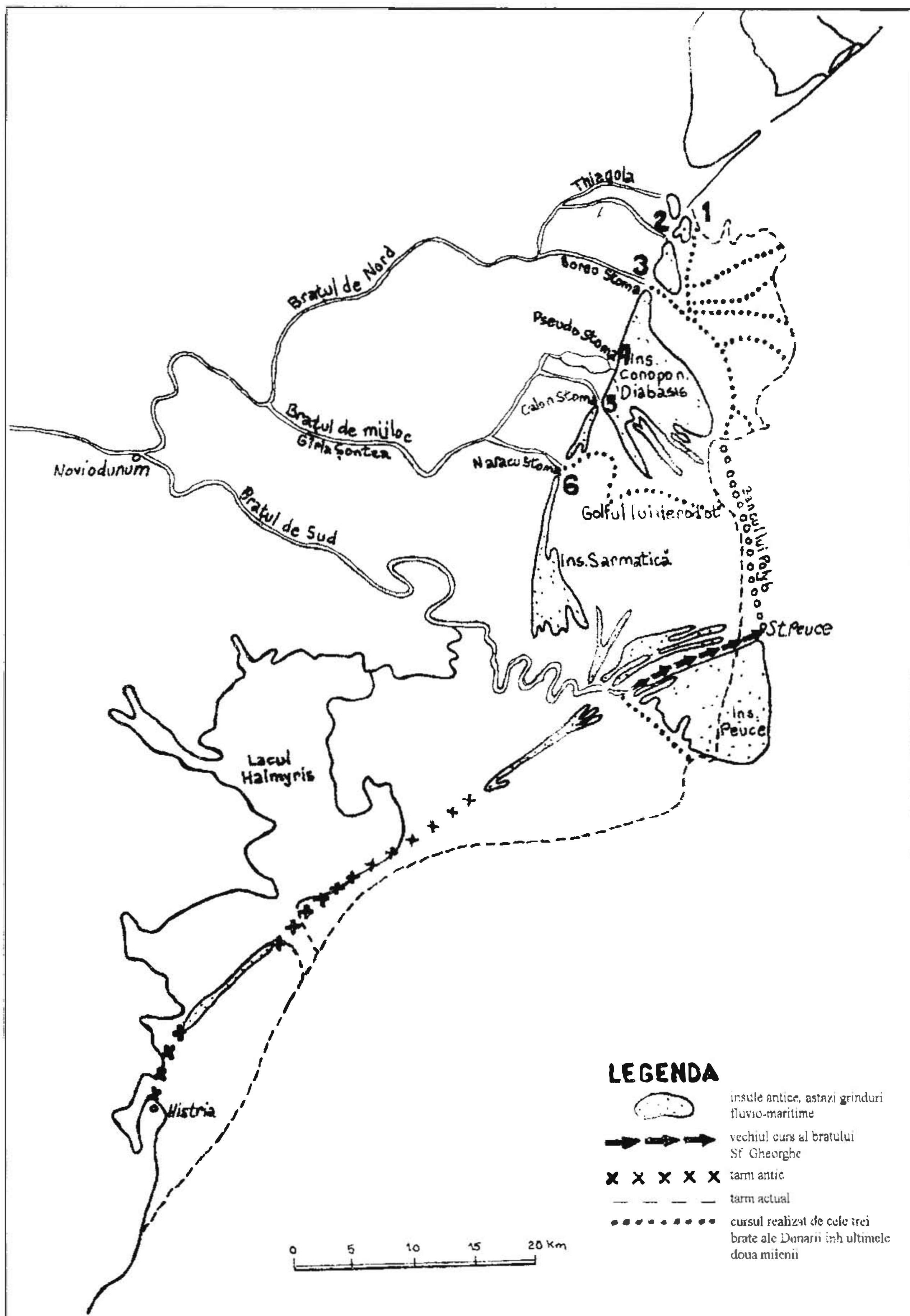

Fig.1. Harta Deltei antice a Dunării (după I. G. Petrescu)

colonie a milesienilor⁹; (...) între fluviile care au renume și care sunt navigabile când vii de la mare este și Istrul, care are cinci guri".

Textul lui Herodot a fost foarte comentat. El menționează că Dunărea se varsă într-un golf al Mării Negre, fluviul având deltă mult mai redusă ca suprafață față de cea actuală. Numărul brațelor era mai mare, dar aspectul general al deltei era asemănător cu cel de azi.

Arrianus a lăsat și el informații amanunțite despre gurile Dunării. Comparând Dunărea cu Indusul, fapt ce sugerează importanța care i se dădea fluviului european, Arrianus remarcă distanța redusă dintre gurile Dunării față de cele ale Indului. De asemenea, în altă lucrare, cea referitoare la descrierea Pontului Euxin, Arrianus¹⁰ menționează: "De la gura Istrului, numită Pșilon și până la cea de-a doua gură sunt șaizeci de stadii. De aici și până la gură ce se numește Calon sunt patruzeci de stadii¹¹. Iar de la Calon la a patra gură a Istrului cu numele de Naracon sunt alte șaizeci de stadii. De aici la a cincea gură sunt o sută douăzeci de stadii".

Gura cea mai nordică Pșilon-Stoma, astăzi este închisă. Acum două mii de ani, această gură, purtând calificativul de subțire, (pșilon=subțire, în limba greacă) se vărsa mai întâi într-o baltă (actualul lac Jibrieni). Apele brațului, limpezite în parte prin străbaterea bălții, ajungeau la mare cu aluviuni puține. Grindul care s-a format era foarte mic. De altfel, cursul actual al Chilieii, a căror asemănare cu limanele din sudul Bugeacului, dinspre Nistru, este vădită.

A doua gură a Dunării, continuând enumerarea din nord, după Arrianus este gura Boreion=Gura de la Nord. Apele brațului aveau un debit mic, aluviunile sale nefiind depuse mai întâi într-o baltă, ci direct pe linia țărmului, contribuind astfel la formarea grindului Jibrieni, pentru ca după aceea, chiar din cauza aluviunilor aduse, să fie repede silit să părăsească lupta în favoarea altor brațe mai puternice ale Dunării. Calon Stoma (Gura Frumoasă) în prezent este închisă datorită formării unui grind.

DENUMIRE ANTICĂ		CORESPONDENȚA ACTUALĂ	
RELAȚIA	DISTANȚA	RELAȚIA	DISTANȚA
Calon Stoma - Naracu Stoma	60 stadii = 11,1 km	N. grindului Răducu - N. grindului Ceamurlia	11 km
Naracu Stoma - Hieron Stoma	120 stadii = 22,2 km	N. grindului Ceamurlia - S. grindului Caraorman	22 km

Fig.2. Distanțe în Delta Dunării (după I. G. Petrescu)

A patra gură amintită de Arrianus este Naracon Stoma=Gura Îngustă. Acest braț al Dunării este identificat cu brațul Sulina care trece printre grindurile Răducu și Ceamurlia-Caraorman.

I. G. Petrescu consideră că în antichitate acest grind a fost mai mult influențat de fluviu, decât astăzi, la adăpostul curentului marin de nord-sud.

Hieron-Stoma (Gura Sfântă) este identificat cu brațul Sfântul Gheorghe. A fost numită astfel pentru că acolo era punctul terminus la brațului principal al Istrului care deservea navigația, ceea ce a determinat ca această denumire sacră să se perpetueze până astăzi, prin numele Sfântu Gheorghe.

Arrianus pe lângă enumerarea gurilor, dă și informații privind distanțele dintre acestea. Comparând datele antice cu distanțele actuale, se constată o apropiere până la o identitate a cifrelor, ceea

⁹ Localizarea este aproximativă, pentru că localitatea se află de fapt cam la 60 km față de brațul Sf.Gheorghe.

¹⁰ *Descrierea călătoriei în jurul Pontului Euxin.*

¹¹ Un stadiu = 177,6 metri.

ce face să constatăm că delta avea în sec. II d. H., un aspect apropiat celui de astăzi¹² (fig.2).

Pseudo-Scymnos¹³ și Rufius Festus Avienus¹⁴ au susținut și ei că Istrul are cinci guri. Cele mai multe cercetări de geografie istorică consideră prin studierea direcției grindurilor secundare sau principale și deasemenea pozițiilor lor, că vărsarea Dunării avea șapte guri. Strabon, Plinius cel Bătrân și Ptolemeu susțin că Dunărea avea șapte guri.

Strabon¹⁵ spune despre gurile Dunării următoarele: "[Istrul] are șapte guri. Cea mai mare este aceea numită <<gura sacră>> de la care sunt 120 stadii de plutire în susul fluviului până în insula Peuce". "Între gurile de mai sus ale Istrului se întâlnesc niște insule mărunte. Trei guri, după <<gura sacră>> au puțină însemnătate. Celelalte trei sunt cu mult mai mici decât <<gura sacră>>, dar mai mari decât cele [dintâi]". Strabon prezintă într-un mod original și simplu gurile Dunării. El sublinează importanța Gurii Sacre, care nu este alta decât brațul Sf. Gheorghe.

Ptolemeu este autorul care a dat cele mai detaliate informații despre gurile Dunării. Geograf, matematician și astronom, Ptolemeu precizează gradele de latitudine și longitudine pentru fiecare punct cunoscut. Harta întocmită pe baza acestor coordonate geografice nu inspiră însă încredere deplină; ea prezintă doar interes documentar, în orice caz nu unul cartografic (fig.3).

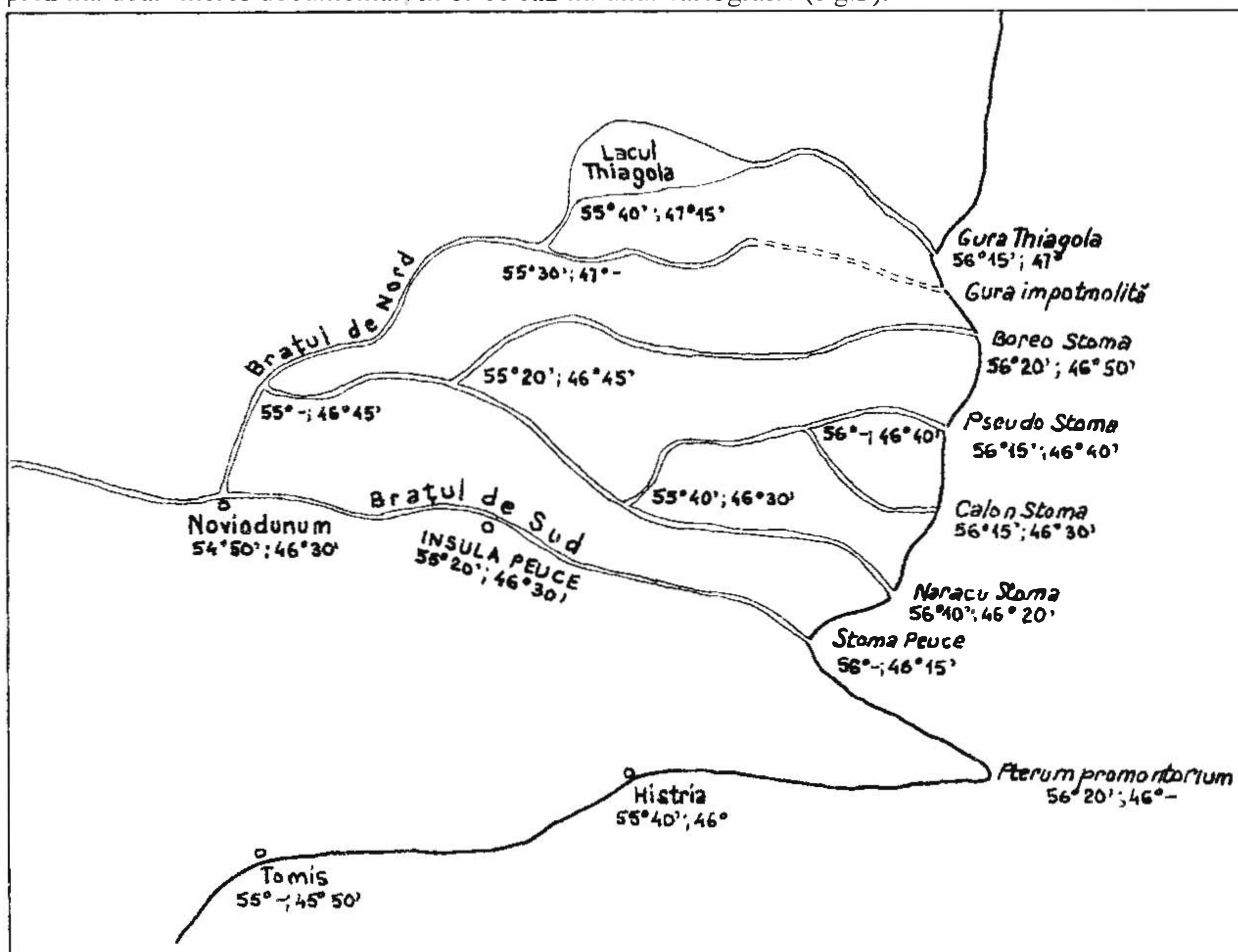

Fig.3. Harta Deltei Dunării după Ptolemeu (sec.II d.H.)

¹² I.G. Petrescu, *Delta Dunării. Geneză și evoluție*, București, 1957, p.140.

¹³ *Descrierea Pământului*, p.717.

¹⁴ *Descrierea Pământului*.

¹⁵ *Geografia*, VII, 3, 15.

Greșelile lui Ptolemeu au fost remarcate pentru prima dată de C. Brătescu¹⁶. Acesta rezidă din faptul că în stabilirea coordonatelor diferitelor puncte reprezentate nu a folosit observația astronomică, ci a transformat numărul de stadii al distanțelor de pe mare și uscat în grade. A început să măsoare latitudinea de la Insula Rodos, ceea ce a dus la numeroase inexactități. De exemplu paralela de 45 grade care după determinările moderne trece pe la nord de gura Sfântu Gheorghe, la Ptolemeu trece prin portul *Odessos* (Varna), prin urmare cu aproape 200 km, mai la nord.

Dunărea antică avea o deltă bine evidențiată, unde Ptolemeu deosebește șapte guri.

1. Gura întâi este numită Thiagola care înainte de vărsare în mare forma un lac cu același nume. Numită și Ppsilon Stoma (Gura Subțire), acest braț avea un debit redus așa cum sugerează și denumirile sale. Ea este menționată și de Arianus, putând fi considerată ca un braț secundar al Chilie de astăzi.

2. A doua gură, fără să aibă la Ptolemeu o denumire specială, are o importanță redusă, aparținea unui braț care era colmatat și își înceta cursul înainte de locul unde ar fi trebuit să se verse în mare.

3. Gura a treia Boreum Stoma=Gura Nordică este cea mai importantă din nordul deltei, de unde și denumirea ei, fiind cunoscută și de Arianus.

4. Pseudo-Stoma=Gura falsă este cea de a patra gură, denumită astfel pentru a atrage atenția navigatorilor care ar fi folosit-o că n-ar fi putut ajunge în larg.

5. Gura a cincea este numită Calon Stoma=Gura Frumoasă, de unde se deduce că pe acolo este un loc favorabil de trecut cu corăbiile.

6. Narcon Stoma este gura a șasea și înseamnă "Gura leneșă", ar sugera aspectul ei deosebit, lin, liniștit. Narcon poate sugera și debitul redus al apei de pe braț.

7. A șaptea gură numită în grecește Hieron Stoma= Gura Sfântă, Gura Sacră; era cel mai important braț al Dunării, prezentat ca fiind izolat de celelalte brațe care sunt bifurcații ale brațului din mijlocul deltei¹⁷.

Pliniu cel Bătrân în lucrarea *Istoria naturală* descrie gurile Dunării astfel: "Dunărea se varsă în Pont prin șase brațe enorme¹⁸. Primul braț este al Peucei, numit așa din cauza insulei Peuce, de care e cel mai apropiat; el este absorbit de o mlaștină mare de nouăsprezece mii de pași. Din albia sa, mai sus de Histropolis, se formează un lac cu o circumferință de șaiszeci și trei de mii de pași, numit Halmyris. Brațul al doilea se numește Naracu Stoma, al treilea Calan Stoma, lângă insula Sarmatică; al patrulea Pseudo Stoma cu insula Conopan Diabasis, apoi Boreion Stoma și Psilo Stoma. Toate gurile sunt însă atât de mari încât se spune că marea este învinsă [de fluviu] pe o lungime de patruzeci de mii [60 km] de pași și se simte că apa este dulce". Lacul Halmyris (Razelm)¹⁹ se pare că a fost legat de brațul sudic al Deltei prin gârla Dunavățului, astăzi cu totul neînsemnată datorită aluviunilor, dar în trecut mai mare (I. G. Petrescu).

Tacitus și Solinus amintesc și ei că gurile Dunării sunt în număr de șapte, a șaptea fiind o mlaștină. Dacă în epoca grecească brațul mai de la nord de gura Boreion avea deschidere la mare, în epoca romană el era colmatat. De cele șapte guri ale Dunării mai amintesc Ovidiu, Lucan, Statius. Ammianus Marcellinus, într-o descriere a țărmului Mării Negre, înșirând gurile Dunării de la nord la sud, a început cu Peuce. Aceasta nu înseamnă însă că Peuce este brațul Chilia, fiind în general recunoscut că latura geografică a scrierilor lui A. M. trebuie considerată ca lipsită de precizie, nepăstrând niciodată ordinea obișnuită a descrierilor²⁰.

O altă problemă deosebit de discutată este aceea a golfului în care Herodot afirmă că se varsă gurile dunărene mai sus amintite. Gr. Antipa susține că acest golf este "limanul" inițial dintre locul de ramificație a brațelor și cordonul litoral marin Jiberien-Histria. C. Brătescu arată că acest golf nu ar fi

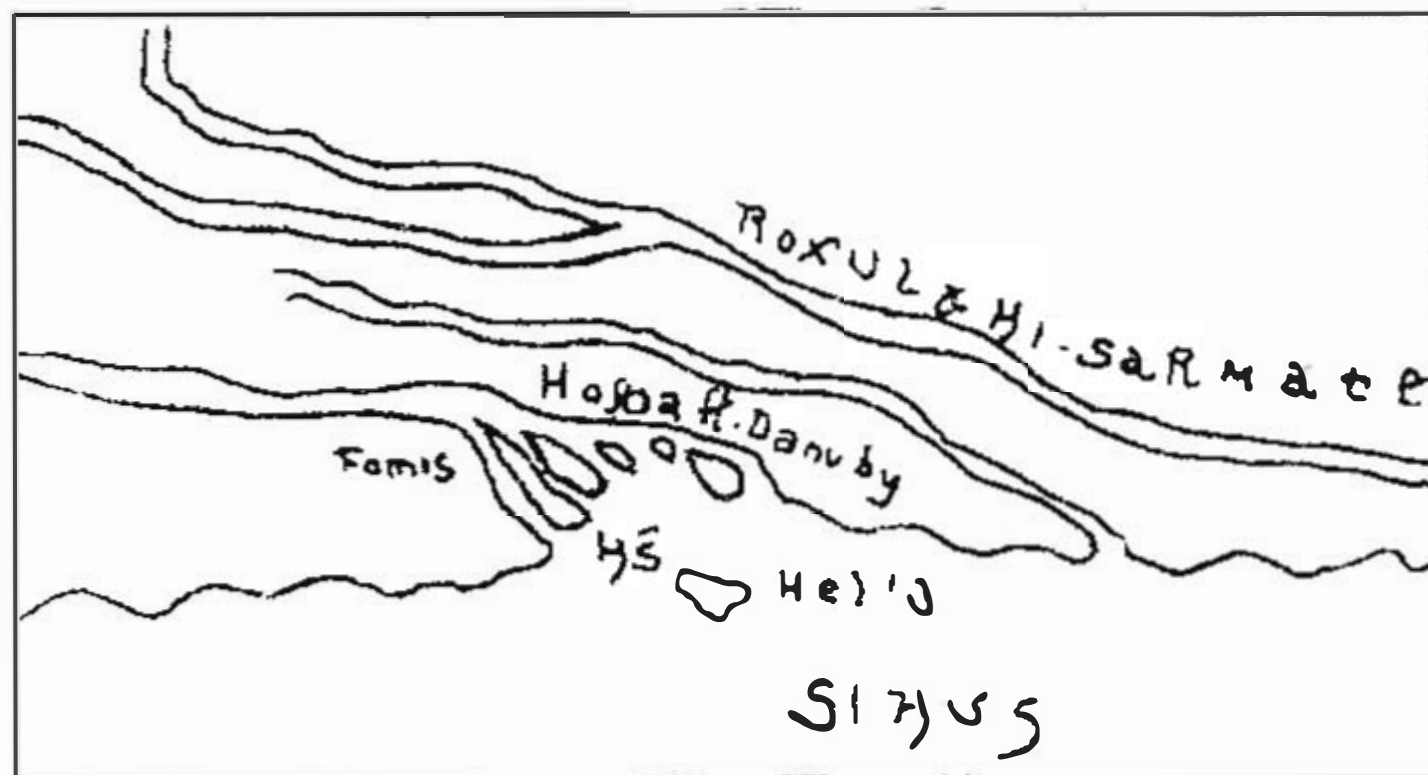
¹⁶ Ptolemeus, *Dacia și Moesia*, traducere de C. Brătescu, în *Analele Dobrogei*, 1923.

¹⁷ I.G. Petrescu, *op. cit.*, p.35-36.

¹⁸ În tradiția greacă (Herodot) Dunărea avea cinci brațe. În epoca romană sunt înregistrate șapte brațe (Strabon). Plinius și Ptolemeu menționează șapte guri, dar a șaptea apare la ei sub forma unei bălți care comunică cu marea.

¹⁹ Lacul Razelm.

²⁰ Gh. Năstase, Peuce, *Contribuție la cunoaștere geografică, fizică și omenească a deltei Dunării în antichitate*, în *B.S.R.G.*, 51/1932.

Fig.4. Delta Dunării în *Tabula Peutingeriana*

existat în regiunea Dunării, ci mai la sud, la Varna. Herodot spune că prin deltă, de la mare până la punctul de despărțire al brațelor, erau două zile de drum, ceea ce obligă să se constate existența unei delte bine conturate atunci. Golful amintit de Herodot (sec. II î. H.) a început în timpul lui Polybiu (sec. II d. H.) să fie închis printr-un banc de nisipuri situat la o depărtare de o zi de gurile fluviului și primejdios pentru navigație. Acest banc reține apele fluviului și făcea deci ca apa mării să fie bună de băut pe o mare distanță

în fața gurilor, după cum afirmă Pliniu cel Bătrân (sec. I d. H.). "Toate gurile însă sunt atât de mari încât se spune că marea este învinsă [de fluviul] pe o lungime de patruzeci de mii de pași (60 km) și se simte că apa este dulce". Formațiunea aluvioară care determină înfrângerea mării nu poate fi decât linia actualului țarm care se schițează între grindurile Letea și Sărăturile²¹. Îndulcirea treptată a apelor din golful aceluși timp, este un semn al apropiatei încorporări la deltă a întregii suprafețe închise. Revenind la Polybius trebuie subliniată originalitatea informației sale și importanța sa pentru evoluția deltei.

"Cum Istrul care vine din Europa se varsă în Pont prin mai multe guri, din mărul adus de brațele sale s-a format în Pont (și se menține și acum) un banc de nisip de aproape o mie de stadii lungime (167 km), la depărtarea de uscat cale de o zi. Cei care plutesc în Pont, fiind încă în plină mare, dau de acest obstacol și își împotmolcesc corăbiile acolo în cursul nopții, fără să bage de seamă. Corăbierii îi dau numele de <<Piepturi>>. Cauza pentru care această îngrămădire nu se formează chiar lângă uscat, ci este împinsă mult înainte trebuie considerată următoarea... Atâta vreme cât curentul fluviului, cu repeziciunea lui, biruie și îndepărtează apa mării, pământul și tot ceea ce-i adus de valuri este în chip necesar împins în larg și nu-și găsește nici așezare, nici odihnă.

Dar o dată ce puterea curentului este nimicită de adâncimea și volumul apei mării, atunci firește că aceste aluviuni cad la fund și rămân cu statornicie acolo. De aceea, zăgazurile ce le alcătuiesc fluviile repezi și mari sunt departe de țarm, iar lângă uscat apa e adâncă. Dimpotrivă, acele [bancuri] ale cursurilor de apă mici și domoale se formează chiar lângă gura lor. Acest lucru se poate observa mai ales când au loc ploile cele puternice. Căci atunci râurile puțin însemnate, după ce resping valurile mării de lângă vărsarea lor, împing aluviunile în mare până la o depărtare ce variază proporțional cu repeziciunea curentului. Mărimea bancurilor despre care am pomenit, cantitatea importantă de piatră, lemn și pământ ce o aduc fluviile e verosimilă și ar fi o naivitate să ne mirăm de ea...".

Un loc aparte în prezentarea gurilor Dunării o reprezintă hărțile din epoca romană. *Tabula Peutingeriana* reprezintă copia unui original din sec. III, eventual chiar din sec. II e. n. Gurile Dunării sunt prezentate în număr de șase dar fără o prea mare exactitate pentru că această hartă a reprezentat în primul rând un ghid pentru armatele romane care aveau nevoie de informații exacte privind distanțele

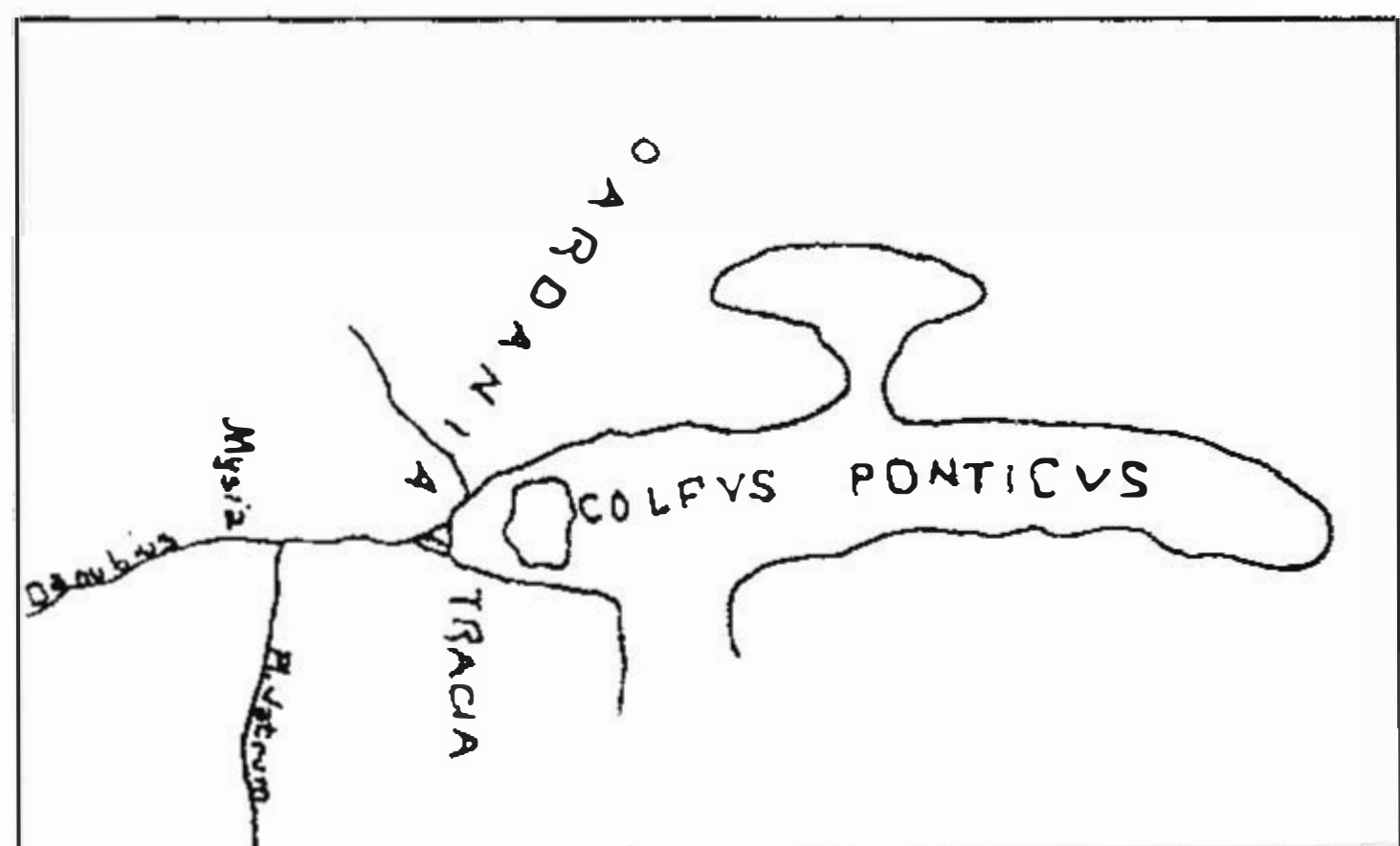

Fig.5. Gurile Dunării după Harta Geografului din Ravenna

²¹ I. G. Petrescu, *op.cit.*, p.140.

dintre localități. Geograful din Ravenna (Anonimul Ravennat) alcătuiește sau a copiat în limba latină în sec. VII o hartă care se referă la o situație a sec. II-III. Pe această hartă care prezintă lumea cunoscută a acelei vremi, Dunărea este reprezentată ca având trei guri. De altfel toate râurile reprezentate sunt doar o limită între diferite regiuni și popoare nepunându-se accent pe reprezentarea corectă a lor.

Atât *Tabula Peutingeriana* cât și pe Harta Geografului din Ravenna, Dunărea este reprezentată ca vărsându-se într-un golf al mării, susținându-se încă o dată ideea lui Herodot.

Aatorii antici care au descris Delta Dunării ne-au lăsat o imagine care nu corespunde în totalitate cu cea de azi. Deși se menționează un număr variabil al gurilor Dunării (două, cinci sau șapte), este foarte probabil că cei care enumeră șapte brațe (Plinius cel Bătrân, Ptolemeu) - învățați de înaltă autoritate -, să fi avut dreptate, iar cei care au specificat numai cinci guri (Herodot și Arrianus) să fi omis ca fiind neînsemnate două brațe care erau colmatate sau nu avea ieșire la mare. De asemenea, din textele antice reiese că Dunărea se varsă într-un golf, că delta nu era pe deplin conturată; între gurile fluviului erau numeroase insule și că în sudul deltei și în cuprinsul ei existau mari lacuri. În deltă marea era învinsă de apele fluviului, după aatorii antici, apa dulce extinzându-se pe o distanță de 60 km, la gurile Dunării; la o depărtare de o zi în larg, se afla un banc de nisip lung și primejdios pentru navigație așa cum menționează istoricul Polybius.

Această prezentare nu se vrea completă, ci doar încă o încercare de a putea cunoaște mai bine evoluția Deltei Dunării în antichitate.

CLARA CÎRCU
Universitatea "Ștefan cel Mare"
Suceava

LES AUTEURS ANTIQUES SUR LE DELTA DU DANUBE. ESSAI DE GÉOGRAPHIE HISTORIQUE

RESUMÉ

L'étude-analyse, les informations des auteurs antiques sur le Delta du Danube qui apparaît chez ceux-ci comme ayant deux (Appolonius de Rhodes), cinq (Herodote, Arrianus, Pseudo-Scymnos et Rufius Festus Avienus) ou sept bouches (Strabon, Pline l'Anchien et Ptolémée) à notre avis, correspond à réalité antique. En rappelant toutes ces informations sur le Delta du Danube nous avons réalisé une identification des bouches du Danube dans l'Antiquité en les comparant avec celles d'aujourd'hui. Le Delta est aussi illustré dans la cartographie (*Tabula Peutingeriana* et la carte du Géographe de Ravenna). Notre conclusion est que, dans l'Antiquité, le Delta du Danube était plus réduit comme superficie, avait devant lui un golfe (comme le dit Hérodote) qui était borné par un banc de sable (Polybios), et qu'il avait sept bouches.

EXPLICATION DES FIGURES

- Fig.1. Carte du Delta antique du Danube (selon I. G. Petrescu).
- Fig.2. Distances dans le Delta du Danube (selon I. G. Petrescu).
- Fig.3. Carte du Delta du Danube (selon Ptolémée).
- Fig.4. Les Delta du Danube dans *Tabula Peutingeriana*.
- Fig.5. Les bouches du Danube (selon la carte du Géographe du Ravenna).